

MIEJSKI KOŚCIÓŁ PARAFIALNY W JELENIEJ GÓRZE

Ta wydana w serii jeleniogórskich kronik książka jest rozszerzonym zbiorem artykułów wygłoszonych z okazji konferencji pod tym samym tytułem w dniach 13-15 maja 2011 r. Kościół jest rówieśnikiem miasta i choćby z tego powodu trudno przecenić jego wagę. Przedmiot tematyczny, z racji wielowiekowej skomplikowanej historii, nierozłącznie związanej z Jelenią Górą, przynosi ogromną ilość informacji, które ze względów oczywistych, tutaj mogą być zaledwie wybiórczo zasygnalizowane. Treści artykułów wykraczające poza temat określony tytułem książki – pominąłem.

WACŁAW W. SZETELNICKI: **Patrocinium jeleniogórskiej fary** – Przyczyna wyboru tych właśnie patronów nie jest znana.

Św. Pankracy, ur. w 290 r. we Frygii, nauczał o Chrystusie i z wyroku cesarza Dioklecjana został ścięty. Atrybutami są palma męczeńska, włócznia (do walki z wadami), księga (ze słowami: przybywajcie, dam wam wszelkie dobro), serce (oddanie), 3 kłosa (odradzanie się życia, obfitość, pomoc) (s. 26). Patron Rzymu, dzieci i młodzieży, młodych roślin i kwiatów (jeden z trzech „zimnych ogrodników”), gwarant przyrzeczeń i umów, zapobiega lekkim schorzeniom (31). Hymn ku czci św. Pankracego (293).

Św. Erazm ur. ok. 240 r., biskup z Antiochii. Po 7-letnim ukrywaniu męczony, wrzucony do dołu z węzami i robakami, uwolniony przez anioła dalej naucza i nawraca w Illyrii (Chorwacja), znowu męczony, cudownie wyzwolony, przeniesiony do Formii k. Neapolu, gdzie staje na czele gminy chrześcijańskiej. Umiera ok. 303 r. z wycieńczenia i ran. Przedstawiany w biskupim stroju pontyfikalnym, z wrywanymi kołowrotem wnętrzościami, gotowany w oliwie, podczas wbijania gwoździ pod paznokcie. Patron Formii i Gaety, regionu Campania, opiekun rzemieślników, lutników, tokarzy, tkaczy, położnych, górników, zapobiega bólom porodowym, brzucha, epidemii i zarazie. Jeden z 14 świętych wspomoczących (36). Patroni flankują kompozycję ołtarza.

WOJCIECH KAPAŁCZYŃSKI: **Kościół pw. świętych Erazma i Pankracego – wcześniejsze założenia – próba uchwycenia faz budowlanych** – Pewne relikty posadzki pochodzą z pierwszej poł. XII w., ślady historycznie drugiego budynku z drugiej ćwierci XIII w., trzeciego z lat 1370-1380, obecny z poł. XV w. (46) Płaskorzeźbę „ukrzyżowanie” w prezbiterium datuje się na r. 1400, późnogotyckie sklepienia na 4. ćw. XV w. Pierwotna romańska świątynia była 3-nawowa, bez transeptu, z absydą (49). Wydłużone prezbiterium, sklepienie sieciowe i ażurową emporę nad zakrystią świątynia zyskała w ostatnim etapie przebudowy (50). Maswerki i portale pochodzą z 4. ćw. XIV w. (51) Brak wystroju sprzed renesansu można wyjaśnić pożarami świątyni w 1549 i 1634 r. Na rycinie z 1682 r. wieża jeszcze ma iglicę. W 1720 r. do pd. ściany dostawiono kaplicę Św. Krzyża. Poza tym bryła świątyni od średniowiecza nie ulegała większym zmianom (52).

KS. PIOTR KOT: **Kontemplacja misterium zbawienia w świetle głównych motywów biblijnych kościoła pw. świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze** – Artykuł zawiera szerokie rozważania mariologiczne na tle XVIII-wiecznej figury Maryi u wejścia do

świętyni, teologiczne pod wpływem krzyży i wizerunków apostołów znajdujących się w kościele oraz obrazu Przemienienia Pańskiego w głównym ołtarzu.

KS. MARIUSZ MAJEWSKI: „Mowa ołtarza” w jeleniogórskiej bazylice – W związku ze zmianą sposobu odprawiania mszy św., jaką przyniósł II Sobór Watykański ściśle określono miejsce mensy ołtarza głównego w świątyni katolickiej. Dotychczasowy ołtarz główny nie powinien być specjalnie przyozdabiany, by nie odciągał uwagi wiernych od misterium na nowym ołtarzu (93). Badania archeologiczne wykazały, że w miejscu obecnego (nowego) stał ołtarz w I poł. XII w. (95) Barokowy ołtarz przedsoborowy imitujący marmur w 1718 r. wykonał Tomasz Weisfeldt z Norwegii (104). Obraz w ołtarzu głównym przedstawia scenę Przemienienia na Górze Tabor. Anioł trzymający trąbę jest alegorią głosu Boga Ojca. Obecność całej grupy w obłoku symbolizuje zjednoczenie Boga i ludzi (110).

KS. PIOTR DĘBSKI: Organy Adama Horatiusa Caspariniego w kościele parafialnym pw. świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze – Miasto charakteryzowało się w swej historii wysoką kulturą muzyczną (115). O organach sprzed r. 1706, nic poza tym, że istniały, nie wiadomo (119). Budowę organów rozpoczął znany organmistrz Eugenio Casparini, jednak zmarł i dokończył budowy jego syn Adam. Za ojcem łączył styl włoski ze śląskim, o czym świadczy podobieństwo do organów z Görlitz, uznanych za mistrzowskie (123). Jeleniogórskie miały 3 sekcje manualów z 43 głosami plus sekcję pedałów. Brzmienie organów wzbudzało zachwyty (125). W 1749 r. piorun je uszkodził i konieczna była przeróbka. Wtedy nastąpiło odejście od szkoły włoskiej (126). W r. 1821 dalsza przebudowa, pozostało 40 głosów (126). W latach 1905-1906 znana firma Schlag u. Söhne ze Świdnicy dokonała gruntownej zmiany. W starym prospekcie znalazło się 60 głosów (129). Modernizacja z 1938 r. dała nowy kontuar, w którym organista siedzi bokiem do ołtarza (130). Prospekt ma ponad 10 m szer. i ponad 5 m wys. Pola ozdabiają snycerskie motywy roślinne, muzykujących aniołków i króla Dawida z harfą (134).

DARIUSZ GALEWSKI: Jezuiti w pejzażu kulturowym i artystycznym Jeleniej Góry (1629-1776) – W r. 1637 jezuiti założyli w Jeleniej Górze swoje gimnazjum, dążyli do założenia kolegium. Nie pozwoliły im na to niewielkie środki finansowe, niechęć władz cywilnych (popadli w konflikt z władzami miasta) i społeczeństwa, w większości protestanckiego, oraz brak poparcia ze strony duchowieństwa diecezjalnego. W latach 1654-1676 dysponowali kościołem pw. św. św. Erazma i Pankracego, potem ograniczono im używanie tego kościoła tylko do ołtarzy po stronie południowej i zakrystii po stronie północnej. Wprowadzili kult św. Ignacego Lojoli (obraz samego Willmanna!) i św. Franciszka Salezego. Ślady obecności jezuitów są do dziś widoczne w wyposażeniu kościoła. Pozostał także budynek pojezuicki, gdzie obecnie powstała szkoła katolicka.

ANDRZEJ KOZIEŁ: Czy w Jeleniej Górze epoce baroku istniało środowisko malarzy? – Niewielkie, ale proporcjonalne do wielkości miasta. Malowali przede wszystkim dla kościołów (obrazy na ściany, emporowe, do ołtarzy zazwyczaj zamawiano u twórców spoza miasta, o większej sławie), ale i bogatym mieszczanom portrety, pejzaże, martwe natury, dekoracje freskowe, także szyldy, herby.... Malarze mieli swój cech. W kościele Erazma i Pankracego zachowały się obrazy zamówione w 1713 r. przez jezuitów: św. Ignacego Lojoli i św. Franciszka Salezego wykonane przez Johanna Jacoba Roberta (156). W r. 1753 powstał obraz św. Józefa i św. Gertrudy pędzla Paula Antona Salice’a.

JAKUB JAGIEŁŁO, PAWEŁ MIGASIEWICZ: Dzieła jeleniogórskiego rzeźbiarza Josepha Antona Becherta – Ur. w 1691 r. w Świdnicy w rodzinie rzeźbiarzy. Pracował ze swoim zespołem, którego podstawą była własna rodzina. Prace w kamieniu i drewnie. Na

ogół nie podpisywał swych dzieł, jednak pewne cechy, szczególnie postaci ludzkich, pozwalają zidentyfikować tego artystę. Jego mężczyźni mają atletyczną budowę przy jednocześnie szczupłej postaci. Taki jest np. Chronos w epitafium wmurowanym w pd. ścianę kościoła Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze i Neptun w fontannie Placu Ratuszowego. Tego rzeźbiarza jest zewnętrzne epitafium C. G. Altenshamera z 1731 r., a wewnątrz kościoła figury papieża św. Grzegorza Wielkiego i św. Floriana oraz dekoracje snycerskie konfesjonau, tabernakulum i in.

ADOLF ANDREJEW: Epitafia w murach kościoła pw. świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze – Epitafia towarzyszące w różnych miejscach kościołowi od końca XVI do końca XVIII w. przez czas i działanie aury zostały dość mocno zniszczone i są trudne do odczytania. Jednak dzieła tego dokonały dwie osoby: Stefania Żelasko i Henryk Kleinzeller (182). Teksty zamieszczane na płytach wiele mówią o obyczajach epoki, w której zmarły żył. Nierzadko nagrobki zawierają całe ustępy poezji lub świętych ksiąg, charakterystyki postaci i wyrazy żalu pozostałych przy życiu po stracie cenionej osoby. Szczególnie dotyczy to dzieci. Mimo zniszczenia najsilniej w dalszym ciągu oddziałuje na odbiorcę plastyczny wyraz epitafiów. Każde z nich jest dziełem sztuki, znakomicie ilustrującym styl swego czasu.

STANISŁAW FIRSZT: Otoczenie wokół kościoła miejskiego w Jeleniej Górze – zabudowa, wydarzenia, ludzie – Początki miasta i tego kościoła są wspólne. Lokacja miasta przez księcia piastowskiego w II poł. XIII w. jest prawdopodobna. Nastąpiło zasiedlenie wcześniejszej osady górniczej przez przybyszów z zachodu. Od razu powstało miasto warowne z rynkiem, ratuszem i świątynią w dzisiejszym kształcie (215). W r. 1303 pożar strawił budynki z drewna wraz z kościołem. W 1304 r. postawiono kościół murowany (217). W r. 1436 powstała plebania i szkoła, w r. 1524 zamieszkał w niej pierwszy luteranski kaznodzieja (218). W r. 1549 miał miejsce wielki pożar miasta i kościoła – mówi o tym kamienna tablica na budynku byłej drukarni przy ul. Bocznej (220). W r. 1552 budowa wieży kościelnej (220). Podczas wojny 30-letniej w r. 1639 Szwedzi przepędzili księdza katolickiego i do r. 1650 kościół był luteranski (225). W r. 1653 przybyło 4 jezuitów (225), którzy w 1699 r. uzyskali zgodę na budowę kolegium (227). W r. 1712 przy kościele postawiono kolumnę Matki Boskiej (228). W r. 1729 przy wejściu głównym stanął drewniany krzyż misyjny (229). W XVIII w. zlikwidowano cmentarz przykościelny, płyty nagrobne wmurowano w ściany kościoła i okolicznych domów (229). W r. 1778 usunięto jezuitów z miasta (231). Fragment planu miasta z l. 1787/1788 (232). W związku z likwidacją murów obronnych w r. 1874 zbudowano schody między placem kościelnym a ul. Jelenią. W r. 1884 przeniesiono i odnowiono rzeźbę św. Jana Nepomucena z mostu na Bobrze na plac kościelny (234). W l. 60. I 70. XX w. wyburzono ul. Kopernika i zbudowano betonowe bloki (235).

KS. KRZYSZTOF CIPIOR: Historia kościoła i parafii pw. świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze w zapiskach jeleniogórskich kronikarzy – Artykuł jest wyciągiem historii kościoła z czterech kronik jeleniogórskich. Z czasu jezuitów (r. 1591) pochodzi drewniana ambona i zakrystia po stronie pn. z ołtarzem i obrazem św. Wolfganga. Obok drugiej zakrystii po str. pd. ołtarz z obrazem św. Barbary (dzieło Willmanna) i kaplica Św. Krzyża, ufundowane przez proboszcza Caffarta w 1713 r. W r. 1554 odlany i zawieszony na wieży został ważący 60 cetnarów dzwon (253). W r. 1556 obok parafii zbudowano szkołę miejską (254). Podczas wojny 30-letniej duchowni katoliccy i ewangeliccy odprawiali wspólne nabożeństwa, a nawet używali tych samych szat i naczyń liturgicznych (259). Artykuł zawiera także zestawienie nazwisk proboszczów kościoła (274) oraz opis zatargu jezuitów z magistratem i biskupem (268).

ZBIGNIEW SOŚNICKI: **Szkoła katolicka przy kościele miejskim w Jeleniej Górze w zapiskach jeleniogórskich kronikarzy** – Pierwsza informacja o szkole pochodzi z XVI w. (277) W r. 1524 przechodzi w ręce protestantów (280). W r. 1636 w szkole uczą jezuita (281). W XIX w. zaledwie ok. 15% ludności stanowią katolicy, ale sprawy oświaty łączy wszystkie wyznania (285). W r. 1863 budynek przy kościele okazuje się za mały, więc otwarto szkołę katolicką przy ul. Piłsudskiego (288).

KS. ARTUR TRELA: **Progres duszpasterski parafii pw. świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze w latach 1945-2010** – Po zajęciu miasta przez Polaków w 1945 r. niemiecki proboszcz ks. dr Paul Schinke został odwołany, a na jego miejsce polskie władze kościelne ustanowiły pijara ks. Michała T. Suligę, który organizował posługę duszpasterską Polaków (295). Wkrótce jeden kościół dla wzrastającej ilości wiernych i rozległości miasta nie wystarczał, więc występowano do administracji państwowej o następne świątynie, co było kwitowane milczeniem (297). Podobnie na propozycję budowy nowego kościoła (298). Kapłani kościoła parafialnego obsługiwali kościół garnizonowy, w Jeżowie, kaplicę św. Anny, w Raszycach i kaplicę szpitalną (299). W l. 1977-1995 parafia liczyła ok. 26 tys. wiernych (301). W r. 1963, 1983 i 1997 miały miejsce nawiedzenia kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, w r. 1996 figury MB Fatimskiej, w r. 1997 obrazu MB Łaskawej z Krzeszowa (311). W r. 2011 nastąpiło podniesienie świątyni do rangi Bazyliki Mniejszej (312).

ANNA PIERUNEK, KS. MARIUSZ MAJEWSKI: **Proboszczowie parafii pw. świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze po II wojnie światowej** – Był to czas niechętniej współpracy władz komunistycznych z Kościołem. Pijar ks. Michał T. Suliga (1945-1947) zainicjował pracę duszpasterską dla Polaków, założył chór, Stowarzyszenie „Caritas”, Sodalicję Mariańską, Bractwo Różańcowe (217). Ks. dr Jan Podkopał (1947-1949) został na 4 miesiące aresztowany (319). W l. 1948-1949 aresztowanego proboszcza zastępował ks. Wilhelm Boczek. Od 1949 r. de facto proboszczem był ks. Dominik Kostiał, choć formalnie ks. Jan Piskorz – tzw. „ksiądz patriota”, współpracujący z władzami komunistycznymi. W Jeleniej Górze bywał rzadko, doszedł do godności biskupa (228). W r. 1952 nominowany na proboszcza został ks. Adam S. Łańcucki, jednak ze względu na zły stan zdrowia i podeszły wiek tej godności nie objął (232). W tych trudnych latach 1949-1974 funkcję proboszcza pełnił ks. Dominik Kostiał. 3-krotnie był aresztowany (333). Autor kroniki parafii (453). W l. 1974-2005 przejął probostwo ks. Franciszek Krosman – wcześniej tu wikariusz. Od r. 2005 proboszczem jest ks. Bogdan R. Żygadło. Podjął dzieło modernizacji i remontu w kościele, plebanii i domu katechetycznym.

S. KRYSZYNA BOGDAN CSMM: **Działalność Zgromadzenia Sióstr Świętej Marii Magdaleny od Pokuty przy parafii pw. świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze** – Celem Zgromadzenia jest pokuta wynagradzająca za grzechy świata. Przy tej parafii od 1975 r. wspomaga rodzinę w wychowaniu dzieci, służy pomocą we wszelkich funkcjach duszpasterskich.

MAŁGORZATA BAK: **Kaplica św. Anny w parafii pw. świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze** – W dawnej bastei, zbudowanej w 1514 r. wydzielono miejsce na kaplicę. W r. 1517 postawiono ołtarz ku czci św. Anny (379). W r. 1524 przeszła w ręce ewangelików. W r. 1546 stała się kaplicą cmentarną. Podczas wojny 30-letniej spalona stała się ruiną (381). W l. 1709-1715 jezuita odnowili kaplicę wstawiając wielkie okna, portal, wewnątrz freski (382). W r. 1876 miasto przekazało kaplicę Związkowi Starokatolików i ten stan przetrwał do 1945 r. Od r. 1995 w kaplicy ma miejsce codzienna (prócz niedzieli) adoracja Najświętszego Sakramentu (389).

IVO ŁABOREWICZ: Patronat miejski nad kościołem parafialnym świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze – W XIII w. ukształtował się obowiązek opieki właściciela nad miejscem świętym, z czym wiązało się prawo prezentowania kandydata na proboszcza. Pierwszy patronat należał do króla Czech i Węgier Władysława Jagiellończyka, który przekazał on swemu sekretarzowi Rupprechtowi, który z kolei w 1523 r. przekazał burmistrzowi i rajcom Jeleniej Góry (394). W r. 1524 miasto na proboszcza wybrało luteranina Georga Langnickela, czego biskup wrocławski nie zatwierdził. Taki stan trwał do wojny 30-letniej. Potem proboszczem został jezuita, czego z kolei nie akceptowali rajcy miejscy (397). W l. 1672-1945 patronat należał do rady miejskiej Jeleniej Góry. Proboszcza kościoła parafialnego wybierali obowiązkowo wszyscy chrześcijańscy mieszkańcy miasta spośród 3 przedstawianych kandydatów (399). Parafia miała obowiązek prezentowania dorocznego sprawozdania finansowego ze swej działalności (400). Po wojnie prawo patronatu przestało obowiązywać, choć nowe władze usiłowały z niego korzystać (401).

ANDRZEJ PIESIAK: Kościół Miejski w Jeleniej Górze miejscem kształtowania świadomości religijno-patriotycznej – Kościół był naturalnym miejscem oporu przeciwko komunistycznej władzy w latach 1980-1981, szczególnie w czasie stanu wojennego i do czerwca 1989 r. Ks. Franciszek Krosman – proboszcz parafii i jego księża wikariusze udzielali daleko idącej pomocy rodzinom wiernych. Na terenie parafii działał Klub Inteligencji Katolickiej, który organizował liczne opozycyjne spotkania, wykłady, filmy, spektakle teatralne i inne podobne imprezy (404).

KS. PAWEŁ BORTKIEWICZ TCHR: Wokół tajemnicy powołań kapłańskich w parafii pw. świętych Erazma i Pankracego w Jeleniej Górze – Autor omawia religijne i rodzinne aspekty wyboru w swym życiu służby kapłańskiej. W realiach czasów komunistycznych bywał to wyraz oporu przeciwko oficjalnej indoktrynacji. Takie postawy powstawały w rodzinie, podczas katechezy i służby ministranckiej.

KS. MARIUSZ MAJEWSKI: Bazylika Mniejsza w Jeleniej Górze – Autor omawia znaczenie tytułu, wynikające stąd przywileje (m.in. odpusty, tytułatura kapłanów), 3-letnią procedurę przygotowawczą, warunki ogólne i kwestionariusz 119 pytań. Kościół pw. świętych Erazma i Pankracego jest 119. Bazyliką Mniejszą w Polsce (435).

KRONIKA PARAFIALNA 1945-1970 PARAFII PW. ŚWIĘTYCH ERAZMA I PANKRACEGO W JELENIEJ GÓRZE: Zawiera dane statystyczne, omawia elementy budowlane i wyposażenia świątyni (457) oraz najważniejsze wydarzenia w każdym roku (459).

Załączona płyta ukazuje znacznie rozszerzony zakres podejmowanego tematu, głównie w sferze wizualnej.

ROMUALD WITCZAK

PARAFIALNY KOŚCIÓŁ MIEJSKI W JELENIEJ GÓRZE. HISTORIA I TERAŻNIEJSZOŚĆ. RED. KS. MARIUSZ MAJEWSKI I WACŁAW W. SZETELNICKI, AD REM, JELENIA GÓRA 2011, SS. 512 + PŁYTA CD.